

УДК 338.021.1:637.13
© 2013

В.Е. Кудельський
Хмельницький
національний університет

* Науковий керівник —
доктор економічних наук
І.В. Свиноус

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН В МОЛОКОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ*

Розглянуто методичні підходи до визначення ефективності взаємовідносин в молокопродуктовому підкомплексі. Особливу увагу приділено дослідженню чинників, які впливають на ефективність взаємовідносин. Зроблено наголос на проблемі паритетості взаємовідносин між усіма ланками товароруху молока від виробника до споживача.

Ключові слова: ефективність, сільськогосподарський товаровиробник, переробне підприємство

Результати діяльності агропромислового комплексу, зокрема молокопродуктового, необхідно оцінювати за рівнем ефективності роботи всіх його галузей.

Планування й оцінка діяльності сфери виробництва молока та його переробки мають базуватися на єдиних методичних основах і характеризуватися системою показників ефективності, що враховують специфіку виробництва. Водночас система молокопродуктового підкомплексу має характеризуватися й інтегральними показниками, зокрема такими як чиста продукція на одиницю трудових і матеріально-грошових витрат й ресурсів, прибуток та рівень рентабельності, окупність живої й уречевленої праці, національний дохід та ін.

Аналіз останніх досліджень. Питання вдосконалення економічних взаємовідносин між підприємствами молокопродуктового підкомплексу досліджували П. Березівський, В. Зимовець, Т. Мостецька, В. Месель-Веселяк, М. Ільчук, О. Онищенко, П. Саблук, Г. Черевко, О. Шпичак та ін.

Мета досліджень — здійснити узагальнення методичних підходів до визначення ефективності взаємовідносин у молокопродуктовому підкомплексі України та запропонувати способи їх удосконалення.

Методи досліджень — *статистико-економічний* — для опрацювання масиву статистичних та емпіричних даних; *монографічний* — для детального вивчення окремих елементів досліджуваного явища; аналізу і синтезу; порівнянь; метод *єдності історичного і логічного* в економічних дослідженнях — для вивчення наявного досвіду агропромислової інтеграції та

кооперації в молокопродуктовому підкомплексі різних країн та виявлення можливостей його адаптації у вітчизняних умовах застосування.

Результати досліджень та їх обговорення. Визначення єдиних інтегральних показників, що характеризують ефективність усіх сфер молокопродуктового підкомплексу АПК регіону і загалом галузі країни, — одна з центральних проблем економічної політики [5].

У відносинах між сільським господарством і сферою переробки та реалізації агропродукції принципове значення має не лише кількість та якість продукції, а й постачання її в строк і в необхідному асортименті. Якість продукції АПК та її конкурентоспроможність — міжгалузева проблема, що розв'язується на стику галузей. Наприклад, якість молока визначається не лише біологічними особливостями, а й тим, як буде забезпечено його зберігання, переробку та своєчасну реалізацію.

Критерій оптимальності показує, який варіант функціонування системи є переважним за даних обмежень [3]. Лише найвища ефективність тотожна оптимальності.

Для оцінки організаційно-економічних відносин найдоцільніше використовувати дві групи показників: спільні та часткові. Часткові показники враховують специфіку діяльності підприємства і мають характеризувати як окремі види продукції, так і канали їх реалізації.

До спільних показників належать показники ділової активності, рівні рентабельності, еластичність ціни, індекси цін на засоби виробництва, сільськогосподарську продукцію та на споживчі товари, співвідношення частки ціни реалізації до частки витрат на певному етапі

виробництва та реалізації кінцевого продукту. Ідеальним вважається варіант, коли співвідношення ціни реалізації дорівнюють або приблизно дорівнюють співвідношенню витрат у ланцюгу «виробництво — переробка — реалізація» [1].

До системи інтересів як агротоваровиробників, так і переробних підприємств входить виробництво продукції з найменшими витратами ресурсів з метою одержання максимального прибутку. Потрібно враховувати прагнення агротоваровиробників реалізувати продукцію в оптимальні терміни за максимально можливою ціною і з найменшими витратами обігу, а переробних підприємств — придбати сировину необхідної якості в обсягах, що відповідають виробничій програмі, і також з найменшими витратами.

Суспільство зацікавлене у виробництві необхідного обсягу якісної продукції в достатньому асортименті. При цьому має забезпечуватися як фізична, так і економічна доступність основних видів продовольства. Показник, що характеризує доступність продовольства, розраховується як відношення фактичного рівня споживання до науково обґрунтованої медичної норми споживання у розрахунку на душу населення [4]. Важливо також враховувати частку витрат населення на купівлю продовольства в загальній структурі витрат. Одним з основних критеріїв розвитку продуктивних сил, а отже, й економічних відносин є дотримання вимог охорони довкілля та підвищення екологічності виробництва. Показниками, що характеризують своєчасність реалізації та здійснення розрахунків за продану продукцію, є:

- частка сільськогосподарської сировини, реалізованої за договорами контрактації, у яких визначено терміни й обсяги поставок сировини;
- період обороту дебіторської заборгованості;
- рівень відповідності обсягів сировини, що купується, виробничій програмі.

Отже, для оцінки ефективності економічних відносин в агропромисловому виробництві можна використовувати підхід, що ґрунтується на узгодженні й реалізації інтересів суб'єктів цих відносин, а саме агротоваровиробників, переробних підприємств і суспільства.

За нинішніх умов нормалізація фінансового стану агропідприємств молокопродуктового підкомплексу можлива лише в результаті реалізації комплексу заходів, що забезпечують

масштабне скорочення вилучення фінансових ресурсів із цієї галузі. Не сприяє поліпшенню економічних взаємовідносин й існуюча договірна система [2]. Загалом договірні відносини між заготівельними та переробними організаціями і виробниками продукції мають формальний характер, встановлюються в односторонньому порядку переробними підприємствами. Договори часто порушуються як з боку агротоваровиробників, так і з боку переробних організацій. Система економічних санкцій практично не діє через відсутність чіткого нормативно-правового забезпечення договору щодо повної персональної відповідальності за дотримання терміну виконання зобов'язань, оплати за сировину, якості продукції і відповідності її стандартам. За виконанням укладених договорів можна робити висновки про стійкість ланцюга міжгосподарських зв'язків.

На ефективність економічних відносин істотно впливають пропорції поєднання галузей сільського господарства та переробної промисловості в межах окремих продуктивних підкомплексів. Диспропорції в розвитку різних галузей АПК призводять до недовантаження або перевантаження виробничих потужностей переробних підприємств, нерационального використання трудових і матеріальних ресурсів.

Ефективність відносин у молокопродуктовому підкомплексі зумовлюється численними міжгалузевими і міжгосподарськими зв'язками, які істотно впливають на ефективність виробництва молока та молочних продуктів й орієнтуються на задоволення потреб населення в молочної продукції.

Необхідно виділити сукупність чинників, які впливають на рівень ефективності економічних відносин у молокопродуктовому підкомплексі:

економічні — система економічних відносин; ціноутворення; канали реалізації; рівень виконання договірних зобов'язань; динаміка обсягів виробництва продукції в галузях; достатність і рівень використання виробничих ресурсів, їхня кількісна та якісна характеристика; якість сировини й готової продукції; державне регулювання (податки, субсидії, дотації та ін.); дієвість фінансово-кредитної системи; інвестиційна привабливість; конкурентоспроможність галузей; мобільність і гнучкість пристосування до мінливості ринку тощо;

технологічної ефективності — використання інноваційних технологій, які сприяють зниженню витрат; організація виробництва; продуктивність корів; рівень механізації та ав-

томатизації виробничих процесів на стадіях виробництва і переробки; сезонність виробництва молока; достатність кормової бази; селекційно-плеємна робота; рівномірність отелень; підвищення якості молока; розширення асортименту молочної продукції тощо;

організаційно-правові — регламентують правове поле, у межах якого функціонують суб'єкти молокопродуктового підкомплексу;

соціально-економічної ефективності — соціальні умови праці і життя людей; рівень оплати праці; кваліфікація працівників; потреби населення у певних видах продукції; платоспроможний попит і структура споживчих витрат населення; демографічна ситуація та ін.;

природно-кліматичні й екологічні чинники.

Показники ефективності ланок молокопродуктового підкомплексу нерозривно пов'язані між собою. Вивчаючи ефективність економічних відносин у системі «виробництво — переробка молока», потрібно розглянути вартісні і натуральні показники ефективності виробництва молока агропідприємствами і молочних продуктів переробними підприємствами через порівняння загальних (обсяг валової продукції, валового й чистого доходу в розрахунку на оди-

ницю виробничих ресурсів; рівень окупності капітальних вкладень і виробничих витрат; рівень задоволення потреб населення у продуктах харчування; рівень виробництва і споживання окремих видів продуктів у розрахунку на душу населення та ін.) і часткових показників (продуктивність корів, валове виробництво молока у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь на 1 корову та ін.).

Для поглибленого дослідження економічних відносин у молокопродуктовому підкомплексі треба порівняти закупівельні ціни на молокосиловину, оптові та роздрібні ціни на молочну продукцію, оскільки саме цінова еквівалентність визначає їхню ефективність.

Наприклад, станом на 15.11.2011 р. середня закупівельна ціна 1 л молока в Україні становила 3,65 грн. З урахуванням витрат, пов'язаних із переробкою, відпускна ціна 1 л фасованого молока досягла 5,22 грн, а для споживача — 5,80 грн. Унаслідок порушення міжгалузевого співвідношення в цінах вартість переробки й доведення готової продукції до споживача в середньому в 1,43 раза перевищила ціну молока — сировини, а роздрібна ціна збільшилася порівняно із закупівельною в 1,6 раза.

Висновки

Недостатньо підвищувати ефективність виробництва лише агротоваровиробників, треба вдосконалити всю систему ціноутворення, щоб вона забезпечувала рівні можливості для всіх суб'єктів господарської діяльності. Ефективність функціонування молокопродуктового підкомплексу буде тим вищою, чим справедливіше розподілятиметься дохід.

В оцінці ефективності економічних відно-

син у молокопродуктовому підкомплексі необхідно враховувати ефективність роботи кожного суб'єкта господарювання, беручи до уваги властиві їм особливості та чинники, які впливають на економічні відносини, що склалися між ними. Використання розглянутих показників дасть змогу всебічно досліджувати ефективність економічних взаємовідносин суб'єктів молокопродуктового підкомплексу.

Бібліографія

1. Гринчук В.Ю. Фактори ефективності економічних відносин підприємств молокопродуктового підкомплексу/В.Ю. Гринчук//Вісн. аграр. науки. — 2010. — № 6. — С. 70–82.
2. Канцевич С.І. Якість як основна складова підвищення економічної ефективності виробництва молока в Україні/С.І. Канцевич//Економіка АПК. — 2010. — № 2. — С. 35–41.
3. Пархомець М.К. Економічний механізм розвитку молокопродуктового підкомплексу АПК Західного регіону України/М.К. Пархомець. — Тернопіль: Еко-

номіч. думка, Ерудит, 2001. — 328 с.

4. Підлужна Н. Роль інтеграційних процесів у підвищенні ефективності молокопродуктового підкомплексу АПК/Н. Підлужна//Економіка України. — 2004. — № 3. — С. 60–67.
5. Романів О.В. Розвиток інтеграційних відносин як важлива умова формування ефективного ринку аграрної продукції/О.В. Романів, П.С. Березівський//Вісн. Харків. нац. тех. ун-ту сіл. госп-ва: Економічні науки. Вип. 70. — Х.: ХНТУСГ, 2008. — С. 11–17.

Надійшла 27.02.2013.